

§ 4 Základní pojmy a instituty horního práva

A. Horní regál a horní svoboda

Právní úprava na úseku hornictví je založena na dvou základních principech – horním regálu a horní svobodě, které se v průběhu více než sedmi století vyvíjely a v každém historickém období měly poněkud odlišnou podobu a obsah.

Podstatou **horního regálu** je oddělení vyhrazených nerostů od vlastnictví k půdě. Horní regál ve svém souhrnu vyjadřoval všechny formy ingerence panovníka a později státu do procesu vyhledávání, dobývání a úpravy vyhrazených nerostů. Jednalo se zejména o právo ingerence panovníka do báňských záležitostí (zejména udělováním propůjček), právo na tzv. panský lán a na přebytky (prostory mezi dvěma dolovými poli) a právo na urburu (podíl z hrubé těžby).¹¹⁵ V platné právní úpravě na úseku hornictví je horní regál vyjádřen v § 5 odst. 2 horního zákona, který upravuje vlastnictví státu k nerostnému bohatství (tj. k ložiskům vyhrazených nerostů).

Druhý ze základních principů horního práva – **horní svoboda** se historicky vyvíjela paralelně s horním regálem. Protože bylo snahou regálního pána, aby nerosty, které si v širším slova smyslu přivlastnil, byly v co nejširším rozsahu dobývány, umožňoval jejich vyhledávání a dobývání nezávisle na vůli vlastníka pozemku. Omezení vlastníka pozemků spočívalo v povinnosti strpět kutání a těžbu nerostů, dát k dispozici i pozemky na stavbu důlních objektů nebo dodávat důlní dřevo. Realizace horní svobody však byla možná pouze na základě horních oprávnění, o které musel podnikatel žádat báňský úřad. Horní svoboda je v platném horním právu ČR vyjádřena právem svobodného přístupu organizací k získání dobývacího prostoru a k povolení hornické činnosti při splnění podmínek, které právní předpisy na úseku hornictví stanoví (např. § 5a horního zákona).

proces zahlazování následků hornické činnosti v souladu s usnesením vlády č. 1128 ze dne 12. listopadu 2003, o Programu dokončení restrukturalizace uhelného hornictví.

¹¹⁵ Obecný horní zákon z roku 1854 definoval v § 3 horní regál jako „*zeměpanské právo výsosťní, podle něhož určité nerosty vyskytující se ve svých přirozených ložiskách jsou vyhrazeny výlučněmu panství zeměpánovu*“. Blíže srov. DYMEŠ, B. *Horní regál a horní vlastnictví podle obecného horního zákona ze dne 23. května 1854*. Sbírká spisů právníků a národohospodářských. Praha – Brno: Nakladatelství Orbis, 1937, s. 5–8.

B. Nerosty, ložisko nerostů, nerostné bohatství

Horní zákon definuje základní pojmy používané v oblasti hornictví. Za **nerosty** se považují tuhé, kapalné a plynné části zemské kůry; naopak se za ně nepovažují vody s výjimkou mineralizovaných vod, z nichž se mohou průmyslově získávat vyhrazené nerosty, přírodní léčivé vody a přírodní stolní minerální vody, i když se z nich mohou průmyslově získávat vyhrazené nerosty, dále léčivá bahna a ostatní produkty přírodních léčivých zdrojů, rašelina, bahno, písek, štěrka a valouny v korytech vodních toků, pokud neobsahují vyhrazené nerosty v dobyvatelném množství, a kulturní vrstva půdy, která je vegetačním prostředím rostlinstva.¹¹⁶ Horní zákon člení nerosty na vyhrazené (jejich taxativní výčet je obsažen v § 3 odst. 1¹¹⁷) a nevyhrazené (všechny ostatní).

Ložiskem nerostů je přírodní nahromadění nerostů, jakož i základka v hlubinném dole, opuštěný odval, výsypka nebo odkaliště, které vznikly hornickou činností a obsahují nerosty.¹¹⁸ **Nerostné bohatství** na území ČR, které je ve vlastnictví státu, tvoří ložiska vyhrazených nerostů a ložiska nevyhrazených nerostů, o kterých bylo podle dřívější právní úpravy rozhodnuto, že jsou vhodná pro potřeby a rozvoj národního hospodářství;¹¹⁹ pro obě tyto skupiny ložisek se používá pojem **výhradní ložiska**. Ostatní ložiska nevyhrazených nerostů jsou součástí pozemku (§ 7 horního zákona¹²⁰).

¹¹⁶ § 2 odst. 2 horního zákona.

¹¹⁷ Jedná se např. o radioaktivní nerosty, všechny druhy ropy a hořlavého zemního plynu (uhlovodíky), všechny druhy uhlí a bituminosní horniny, nerosty, z nichž je možno průmyslově vyrábět kovy, magnezit, nerosty, z nichž je možno průmyslově vyrábět fosfor, síru a fluór nebo jejich sloučeniny, kamennou sůl, draselné, borové, bromové a jodové soli, tuhu, baryt, azbest, slídu, mastek, diatomit, sklářský a slévárenský písek, minerální barviva, bentonit, granit, granodiorit, diorit, gabro, diabas, hadec, dolomit a vápenec, pokud jsou blokově dobyvatelné a leštitelné, travertin nebo technicky využitelné krystaly nerostů a drahé kameny.

¹¹⁸ § 4 horního zákona.

¹¹⁹ § 43a zákona č. 44/1988 Sb., ve znění zákona č. 541/1991 Sb.

¹²⁰ Bližze srov. VÍCHA, O. Ložiska nevyhrazených nerostů jako součást pozemku – vybrané otázky. In *Sborník z konference Dny práva – 2012 – Days of Law, 6. ročník mezinárodní konference*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 2375–2390.

C. Chráněné ložiskové území

Ochrana výhradního ložiska proti znemožnění nebo ztížení jeho dobývání se zajišťuje stanovením **chráněného ložiskového území** (§ 16 odst. 1 horního zákona). Pro ložisko vyhrazeného nerostu se stanoví chráněné ložiskové území v období vyhledávání a průzkumu po vydání osvědčení o výhradním ložisku. O stanovení chráněného ložiskového území rozhoduje ve správním řízení MŽP po projednání s orgánem kraje v přenesené působnosti, v součinnosti s MPO a obvodním báňským úřadem a po dohodě s orgánem územního plánování a stavebním úřadem. Řízení o stanovení chráněného ložiskového území se zahajuje na základě návrhu organizace nebo z podnětu orgánu státní správy. Účastníkem řízení o stanovení chráněného ložiskového území je pouze navrhovatel. Přiměřeně se postupuje i v případě změny či zrušení chráněného ložiskového území.

V zájmu ochrany nerostného bohatství lze v chráněném ložiskovém území zřizovat stavby a zařízení, které nesouvisí s dobýváním výhradního ložiska, jen na základě závazného stanoviska orgánu kraje vydaným po projednání s obvodním báňským úřadem.

D. Dobývací prostor

Pro dobývání výhradního ložiska určitého nerostu se stanoví **dobývací prostor**. Jeho stanovením vzniká oprávnění organizace k dobývání výhradního ložiska.¹²¹ Zahájit dobývání výhradního ložiska ve stanoveném dobývacím prostoru však může organizace až po vydání povolení obvodním báňským úřadem (vydaným podle § 10 zák. o hornické činnosti). Pokud osoba, které vzniklo oprávnění k dobývání ložiska, do tří let nepožádá o povolení k jeho dobývání, může obvodní báňský úřad rozhodnout o jeho odnětí.¹²² V této době lze oprávnění k dobývání převést po předchozím souhlasu obvodního báňského úřadu na jinou osobu.

K podání návrhu na stanovení dobývacího prostoru musí mít organizace předchozí souhlas MŽP, vydaný po projednání s MPO, který se může vázat na splnění podmínek vztahujících se k tvorbě jednotné surovinové politiky a k návratnosti prostředků vynaložených ze státního rozpočtu na vyhledávání a průzkum výhradních ložisek. O stanovení, změně či zrušení dobývacího

¹²¹ § 24 odst. 1 horního zákona.

¹²² § 24 odst. 11 horního zákona.

prostoru rozhodují obvodní báňské úřady ve správním řízení, a to na základě výsledků ložiskového průzkumu. Dobývací prostor může zahrnovat jedno nebo více výhradních ložisek nebo, je-li to vzhledem k rozsahu ložiska účelné, jen část výhradního ložiska. Dobývací prostor se stanoví pro dobývání výhradního ložiska určitého nerostu nebo skupiny nerostů. Současně se stanoví, které nerosty výhradního ložiska budou dočasně ukládány. Je-li oddělené dobývání jiného nerostu nebo skupiny nerostů jinou organizací racionálnější, stanoví se pro jejich dobývání **zvláštní dobývací prostor**.

Dobývací prostor a jeho změny stanoví obvodní báňský úřad v součinnosti s dotčenými orgány státní správy, zejména v dohodě s orgány ochrany životního prostředí a s orgánem územního plánování a stavebním úřadem. Stanovení a změna dobývacího prostoru je i rozhodnutím o změně využití území podle § 80 odst. 2 stavebního zákona v rozsahu jeho vymezení na povrchu.¹²³ Hranice dobývacího prostoru musí orgán územního plánování vyznačit v územně-plánovací dokumentaci. Obvodní báňský úřad dobývací prostor na návrh organizace nebo z vlastního podnětu zruší, jestliže dobývání výhradního ložiska skončilo nebo bylo trvale zastaveno.

E. Hornická činnost a činnost prováděná hornickým způsobem

Zákon o hornické činnosti definuje další dva základní pojmy platného horního práva, kterými jsou hornická činnost a činnost prováděná hornickým způsobem. Tyto činnosti může vykonávat pouze organizace, které bylo orgánem státní báňské správy vydáno oprávnění (vydané podle vyhlášky ČBÚ č. 15/1995 Sb.), a to jen na základě povolení, popř. ohlášení (podle vyhlášky ČBÚ č. 104/1988 Sb.).

Hornickou činností se rozumí vyhledávání a průzkum ložisek vyhrazených nerostů, otvírka, příprava a dobývání výhradních ložisek, zřizování, zajišťování a likvidace důlních děl a lomů, úprava a zušlechťování nerostů prováděné v souvislosti s jejich dobýváním, zřizování a provozování odvalů, výsypek a odkališť při předcházejících činnostech, zvláštní zásahy do zemské kůry, zajišťování a likvidace starých důlních děl, báňská záchranná služba a důlně měřická činnost.¹²⁴

¹²³ § 27 odst. 6 horního zákona.

¹²⁴ § 2 zák. o hornické činnosti.

Činností prováděnou hornickým způsobem se rozumí dobývání ložisek nevyhrazených nerostů, včetně úpravy a zušlechťování nerostů prováděných v souvislosti s jejich dobýváním, a vyhledávání a průzkum ložisek nevyhrazených nerostů prováděné k tomu účelu, těžba písků v korytech vodních toků a šterkopísků plovoucími stroji, včetně úpravy a zušlechťování těchto surovin prováděných v souvislosti s jejich těžbou, s výjimkou odstraňování nánosů při údržbě vodních toků, práce k zajištění stability podzemních prostorů (podzemní sanační práce), práce na zpřístupňování jeskyní a práce na jejich udržování v bezpečném stavu, zemní práce prováděné za použití strojů a výbušnin, pokud se na jedné lokalitě přemísťuje více než 100 000 m krychlových horniny, s výjimkou zakládání staveb, vrtání vrtů s délkou nad 30 m pro jiné účely než k hornické činnosti nebo činnosti prováděné hornickým způsobem, jímání přírodních léčivých a stolních minerálních vod v důlním díle v podzemí, práce na zpřístupnění starých důlních děl nebo trvale opuštěných důlních děl a práce na jejich udržování v bezpečném stavu a podzemní práce spočívající v hloubení důlních jam a studní, v ražení štol a tunelů, jakož i ve vytváření podzemních prostorů o objemu větším než 300 m krychlových horniny.¹²⁵

F. Zvláštní zásahy do zemské kůry

Současné horní právo musí reagovat na nově vyvíjené, moderní technologie, zařízení nebo činnosti zaváděné postupně do praxe v souvislosti s využívání zemské kůry (přírodních horninových struktur či horninového prostředí), které bezprostředně nesouvisí s vlastní těžbou nerostných surovin. Příkladem netěžebních činností regulovaných horním právem v ČR jsou tzv. jiné zásahy do zemské kůry, za které horní zákon ve své osmé části považuje tzv. zvláštní zásahy do zemské kůry (§ 34 horního zákona) a stará důlní díla (§ 35 horního zákona).¹²⁶

Zvláštními zásahy do zemské kůry se podle horního zákona¹²⁷ rozumí zřizování, provoz, zajištění a likvidace zařízení pro:

- uskladňování plynů nebo kapalin v přírodních horninových strukturách

¹²⁵ § 3 zák. o hornické činnosti.

¹²⁶ Bliže srov. VÍCHA, O. *Szczegółne ingerencje w skorupie ziemska z prawnego punktu widzenia*. In DOBROWOLSKI, G., RADECKI, G. (eds.) *Prawna regulacja geologii i górnictwa w Polsce, Czechach i na Słowacji*. Katowice: Grupainfomax, 2014, s. 32–46.

¹²⁷ § 34 odst. 1 horního zákona.

- a v podzemních prostorech (podzemní zásobníky plynů a kapalin),
- ukládání radioaktivních a jiných odpadů v podzemních prostorech,
- průmyslové využívání tepelné energie zemské kůry s výjimkou tepelné energie vody vyvedené na povrch,
- ukládání oxidu uhličitého do přírodních horninových struktur.

Na zvláštní zásahy do zemské kůry, a to včetně vyhledávání a průzkumu prováděného pro tyto účely, se vztahují přiměřeně vybraná ustanovení horního zákona;¹²⁸ jedná se o § 11 (vyhledávání a průzkum výhradních ložisek), § 16–18 (stanovení chráněného ložiskového území a omezení některých činností v daném území),¹²⁹ § 23 (projektování, výstavba a rekonstrukce dolů a lomů, včetně zařízení sloužících pro účely zvláštních zásahů do zemské kůry), § 32 (plány otvírky, přípravy a dobývání výhradních ložisek a likvidace hlavních důlních děl a lomů), § 33 (řešení střetů zájmů)¹³⁰, § 36–37a (důlní škody, jejich náhrada a vytváření finančních rezerv), § 38 (bezpečnost provozu) a § 39 horního zákona (důlně měřická a geologická dokumentace).¹³¹ Podzemní prostory, které vzniknou zvláštními zásahy do zemské kůry, se považují za důlní díla.¹³² Posouzení vhodnosti plánovaného úložiště oxidu uhličitého se provádí na základě výsledků vyhledávání a průzkumu provedeného podle zákona o geologických pracích.¹³³ Podrobnosti o zřízení, provozu, zajištění a likvidaci zařízení pro zvláštní zásahy do zemské kůry

¹²⁸ § 34 odst. 2 horního zákona.

¹²⁹ Pro zvláštní zásahy do zemské kůry stanovuje MŽP tzv. chráněné ložiskové území. Podle § 6 vyhlášky MŽP č. 364/1992 Sb., o chráněných ložiskových územích, se na stanovení, změnu, zrušení a evidenci chráněného území pro zvláštní zásahy do zemské kůry vztahují přiměřeně ustanovení § 1 až 5 této vyhlášky.

¹³⁰ Před povolením zvláštních zásahů do zemské kůry musí být vyřešeny všechny střety zájmů. To mimo jiné znamená, že k žádosti o povolení zvláštních zásahů do zemské kůry musí být doloženy veškeré správní akty vyžadované zvláštními právními předpisy k ochraně jiných zájmů. Například podle § 17 odst. 1 písm. b) vodního zákona je vyžadován souhlas vodoprávního úřadu ke stavbám umožňujícím podzemní skladování látek v zemských dutinách, jakož i ke skladům, skládkám, popřípadě nádržím, pokud provoz uvedených staveb může významně ohrozit jakost povrchových nebo podzemních vod. Tento souhlas je závazný pro obvodní báňské úřady, které vydávají povolení zvláštních zásahů do zemské kůry podle § 11 zák. o hornické činnosti (§ 17 odst. 3 vodního zákona).

¹³¹ V přiměřeném rozsahu se na tyto činnosti vztahuje i vyhláška ČBÚ č. 435/1992 Sb., o důlně měřické dokumentaci při hornické činnosti a některých činnostech prováděných hornickým způsobem, ve znění pozdějších předpisů, a vyhláška MŽP č. 368/2004 Sb., o geologické dokumentaci.

¹³² § 34 odst. 3 horního zákona.

¹³³ § 34 odst. 4 horního zákona.

stanoví vyhláška ČBÚ č. 104/1988 Sb., o hospodárném využívání výhradních ložisek, o povolování a ohlašování hornické činnosti a ohlašování činnosti prováděné hornickým způsobem, ve znění pozdějších předpisů.¹³⁴

G. Stará důlní díla

Starým důlním dílem se podle horního zákona rozumí důlní dílo v podzemí, které je opuštěno a jehož původní provozovatel ani jeho právní nástupce neexistuje nebo není znám.¹³⁵ Starým důlním dílem je také opuštěný lom po těžbě vyhrazených nerostů, jehož původní provozovatel ani jeho právní nástupce neexistuje nebo není znám.¹³⁶ Zjišťování starých důlních děl zabezpečuje MŽP, které pověřilo vedením jejich registru Českou geologickou službu. Ta poskytuje údaje z registru na vyžádání do 30 dnů příslušným orgánům územního plánování.¹³⁷ MŽP rovněž zabezpečuje v nezbytném rozsahu zajišťování nebo likvidaci starých důlních děl a jejich následků, která ohrožují zákonem chráněný obecný zájem, a dále vypořádává případné škody na hmotném majetku způsobené při zajišťování nebo likvidaci starých důlních děl.¹³⁸ V neposlední řadě zajišťuje MŽP v nezbytně nutném rozsahu likvidaci starých důlních děl také v případě, kdy existence takových děl brání dalšímu rozvoji území a je v souladu s územním plánem velkého územního celku. V ostatních případech o tom, zda tato skutečnost nastala, rozhoduje MŽP v dohodě s MMR a MPO.¹³⁹

Z horního zákona vyplývá oznamovací povinnost vůči každému, kdo zjistí staré důlní dílo nebo jeho účinky na povrch, oznámit to bezodkladně na MŽP.¹⁴⁰

Bližší podrobnosti stanoví vyhláška MŽP č. 363/1992 Sb., o zjišťování starých důlních děl a vedení jejich registru, ve znění pozdějších předpisů.

¹³⁴ § 34 odst. 5 horního zákona.

¹³⁵ § 35 odst. 1 horního zákona.

¹³⁶ § 35 odst. 2 horního zákona.

¹³⁷ § 35 odst. 3 horního zákona.

¹³⁸ § 35 odst. 5 horního zákona.

¹³⁹ § 35 odst. 6 horního zákona.

¹⁴⁰ § 35 odst. 4 horního zákona.

H. Důlní vody

Důlními vodami jsou všechny podzemní, povrchové a srážkové vody, které vnikly do hlubinných nebo povrchových důlních prostorů bez ohledu na to, zda se tak stalo průsakem nebo gravitací z nadloží, podloží nebo boku nebo prostým vtékáním srážkové vody, a to až do jejich spojení s jinými stálými povrchovými nebo podzemními vodami.¹⁴¹

Legální definici pojmu „důlní vody“ obsahuje horní zákon, a nikoli vodní zákon. Důlní vody se pro účely zákona č. 254/2001 Sb., o vodách a změně některých zákonů (vodní zákon), dále jen „vodní zákon“, považují za vody povrchové, popřípadě podzemní, a vodní zákon se na ně vztahuje, pokud horní zákon nestanoví jinak.¹⁴² Vodní zákon se tedy na důlní vody vztahuje subsidiárně, má postavení obecného předpisu (*lex generalis*), kdežto horní zákon je v postavení předpisu zvláštního (*lex specialis*).¹⁴³

Zvláštní režim důlních vod vyplývá z § 40 odst. 2 horního zákona. Na rozdíl od ostatních vod přiznává horní zákon přednostní právo využití důlních vod těžebními organizacím, které jsou při hornické činnosti oprávněny:

- bezúplatně užívat důlní vody pro vlastní potřebu,¹⁴⁴ k čemuž nepotřebují povolení k nakládání s vodami podle vodního zákona,¹⁴⁵
- bezúplatně užívat na základě povolení vodoprávního úřadu¹⁴⁶ důlní vodu jako náhradní zdroj pro potřebu těch, kteří byli poškozeni ztrátou vody vyvolanou činností organizace,¹⁴⁷
- vypouštět důlní vodu, kterou nepotřebují pro vlastní činnost, do povrchových, popřípadě do podzemních vod a odvádět ji, pokud je to třeba, i přes cizí pozemky způsobem a za podmínek stanovených vodoprávním úřadem a orgánem ochrany veřejného zdraví;¹⁴⁸ k tomu sice není potřeba

¹⁴¹ § 40 odst. 1 horního zákona.

¹⁴² § 4 odst. 2 vodního zákona.

¹⁴³ Bližie srov. VÍCHA, O. Právní povaha vod z hlediska báňských předpisů. In PRŮCHOVÁ, I., HANÁK, J. a kol. *Voda v právních vztazích. Spisy Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně*, sv. 481. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2014, s. 87–100.

¹⁴⁴ § 40 odst. 2 písm. a) horního zákona.

¹⁴⁵ § 8 odst. 3 písm. f) vodního zákona.

¹⁴⁶ § 8 odst. 1 písm. f) vodního zákona.

¹⁴⁷ § 40 odst. 2 písm. b) horního zákona.

¹⁴⁸ § 40 odst. 2 písm. c) horního zákona. Působnost orgánů ochrany veřejného zdraví stanoví zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. V daném případě tímto orgánem budou krajské hygienické stanice ve smyslu § 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 258/2000 Sb.

povolení k nakládání s vodami,¹⁴⁹ avšak těžební organizace tak může činit pouze způsobem a za podmínek, které stanoví rozhodnutím vodoprávní úřad (v daném případě krajský úřad).¹⁵⁰

Horní ani vodní zákon blíže nevymezují „způsob a podmínky vypouštění důlních vod“. Z nařízení vlády č. 61/2003 Sb., o ukazatelích a hodnotách přípustného znečištění povrchových vod a odpadních vod, náležitostech povolení k vypouštění odpadních vod do vod povrchových a do kanalizací a o citlivých oblastech, ve znění pozdějších předpisů, vyplývá, že při stanovení způsobu a podmínek pro vypouštění důlních vod do vod povrchových by měl vodoprávní úřad postupovat přiměřeně podle § 38 odst. 3 vodního zákona a měl by přihlížet k nejlepším dostupným technologiím v oblasti zneškodňování důlních vod, které jsou uvedeny v příloze č. 7 k nařízení vlády č. 61/2003 Sb.¹⁵¹ Kdo vypouští důlní vody do vod povrchových nebo podzemních, by měl být zejména povinen dbát, aby jakost povrchových nebo podzemních vod nebyla ohrožena nebo zhoršena. Za tím účelem by měl být povinen zejména zajišťovat zneškodňování vypouštěných důlních vod způsobem odpovídajícím nejlepším dostupným technologiím.

Horní zákon zároveň stanoví těžebním organizacím povinnost při takovém použití důlních vod pečovat o důlní vody a hospodárně je využívat. Použití důlních vod ke všem jiným účelům než k těm, které jsou uvedeny v § 40 odst. 2 horního zákona (např. zásobování obyvatelstva pitnou vodou, léčebné či rekreační účely nebo energetické využití), upravují zvláštní právní předpisy (např. vodní zákon, lázeňský zákon nebo energetický zákon).¹⁵² Na všechna jiná nakládání s důlními vodami je třeba povolení vodoprávního úřadu k nakládání s vodami,¹⁵³ a to i v případě vypouštění jiných vod do důlních vod, k němuž horní zákon vyžaduje povolení vodoprávního úřadu, vydané po dohodě s obvodním báňským úřadem.¹⁵⁴

¹⁴⁹ § 8 odst. 3 písm. f) vodního zákona.

¹⁵⁰ § 38 odst. 3 vodního zákona ve spojení s § 107 odst. 1 písm. i) vodního zákona.

¹⁵¹ § 4 odst. 2 nařízení vlády č. 61/2003 Sb.

¹⁵² § 40 odst. 3 horního zákona.

¹⁵³ § 8 vodního zákona.

¹⁵⁴ § 40 odst. 4 horního zákona.

§ 5 Kontrola, správní delikty a přestupky v horním právu

Zákon o hornické činnosti upravuje v rámci kontrolní činnosti výkon tzv. vrchního dozoru orgánů státní báňské správy (§ 39, § 40 odst. 1 a 3, § 41 odst. 1 a § 42), správní delikty (§ 44a–44d) a přestupky na úseku hornictví (§ 44).

Orgány státní báňské správy vykonávají **vrchní dozor** nad dodržováním horního zákona, zákona o hornické činnosti a předpisů vydaných na jejich základě, pokud upravují ochranu a využívání ložisek nerostů, bezpečnost provozu, zajištění chráněných objektů a zájmů před účinky hornické činnosti a nakládání s výbušninami. Vrchní dozor dále orgány státní báňské správy vykonávají nad dodržováním horního zákona, zákona o hornické činnosti a předpisů vydaných na jejich základě a jiných obecně závazných právních předpisů, které upravují bezpečnost a ochranu zdraví při práci, bezpečnost technických zařízení, požární ochranu v podzemí a pracovní podmínky v organizacích, pokud vykonávají hornickou činnost nebo činnost prováděnou hornickým způsobem a při nakládání s výbušninami. V neposlední řadě je vrchní dozor vykonáván nad zajišťováním bezpečného stavu podzemních objektů. Tento vrchní dozor se nevztahuje na případy, kdy činnost a technická zařízení podléhají obdobnému dozoru jiných ústředních orgánů státní správy (Ministerstva obrany, Ministerstva dopravy, Ministerstva spravedlnosti a Ministerstva vnitra). Vrchní dozor státní báňské správy není dotčen **ekologickým dohledem nad těžbou** vykonávaným Ministerstvem životního prostředí dle § 19 odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, kterým se určují jednotlivé ústřední orgány a upravuje jejich působnost (dále jen „kompetenční zákon“).

Český báňský úřad při výkonu vrchního dozoru např. ukládá opatření k zajištění hospodárného využívání ložisek nerostů, bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu nebo k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu při nakládání s výbušninami a za tím účelem organizuje, řídí a provádí zvláštní prověrky. ČBÚ dále provádí prověrky pracovišť, činností a technických zařízení a při tom zjišťuje, jak obvodní báňské úřady plní povinnosti vyplývající pro ně z horního zákona, zákona o hornické činnosti a předpisů vydaných na jejich základě. V neposlední řadě dává ČBÚ souhlas ke zřízení, popř. nařizuje zřízení hlavních báňských záchranných stanic, stanoví jejich sídla a vymezuje jejich

působnost, schvaluje jejich služební řády, určuje podmínky pro ustanovení do funkcí a prověřuje odbornou způsobilost jejich vedoucích pracovníků a dohlíží na stav, organizaci a vybavení hlavních a obvodních báňských záchranných stanic; může též s ohledem na povahu prací, jejich rizikovost a s přihlédnutím k místním podmínkám nařídít, aby organizace při činnosti prováděné hornickým způsobem zajistila báňskou záchrannou službu.

Obvodní báňské úřady při výkonu vrchního dozoru provádějí prohlídky objektů, zařízení a pracovišť a při tom kontrolují, jak jsou plněny povinnosti vyplývající z horního zákona, zákona o hornické činnosti a předpisů vydaných na jejich základě, pokud upravují ochranu a využívání ložisek nerostů, bezpečnost a ochranu zdraví při práci a bezpečnost provozu a zajištění chráněných objektů a zájmů před účinky hornické činnosti, nakládání s výbušninami, jakož i z jiných obecně závazných právních předpisů k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, bezpečnosti technických zařízení a pracovních podmínek, včetně předpisů o požární ochraně v podzemí. Obvodní báňské úřady rovněž zjišťují na místě stav, příčiny a následky závažných provozních nehod (havárií) a závažných pracovních úrazů v organizacích, jakož i závažné ohrožení bezpečnosti provozu organizace nebo zákonem chráněného obecného zájmu, zejména bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, a nařizují odstranit zjištěné závady a nedostatky. K zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bezpečnosti provozu jsou též oprávněny nařizovat nezbytná opatření. Pokud zjistí závady, které zřejmě a bezprostředně ohrožují zákonem chráněný obecný zájem, zejména bezpečnost a ochranu zdraví při práci, bezpečnost provozu a technických zařízení, popřípadě majetku, a které nelze ihned odstranit, nařizují v nezbytném rozsahu zastavení provozu organizace nebo jeho části, popřípadě jejích technických zařízení, až do odstranění závad. V neposlední řadě dozírají obvodní báňské úřady na stav, vybavení a činnost báňské záchranné služby a prověřují odbornou způsobilost jejích vedoucích pracovníků s výjimkou pracovníků revírních báňských záchranných stanic, dozírají, zda organizace řádně vedou evidenci a registraci pracovních úrazů a vyhodnocují zdroje a příčiny úrazovosti, nebo kontrolují provádění prohlídek a zkoušek technických zařízení.¹⁵⁵

Úkoly orgánů státní báňské správy na úseku vrchního dozoru jsou vykonávány prostřednictvím **báňských inspektorů**. Zákon o hornické činnosti v § 42 stanoví práva a povinnosti báňských inspektorů a rozlišuje je

¹⁵⁵ Blíže srovnej MAKARIUS, R. *České horní právo: Díl II*. Ostrava: MONTANEX a. s., 2000, s. 49–54.